

СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В БЪЛГАРИЯ

**Докторант Ивелина Димитрова-Монева към катедра “Обща теория на
икономиката” в СА”Д.А.Ценов” – Свищов**

РЕЗЮМЕ

Съвременните миграционни потоци са свързани с икономически, културни, социални и други причини и създават многобройни предизвикателства пред отделните региони. Движението на хора от едно място към друго търпи изменение в исторически план: в миналото то е било насочено както от селските райони към градовете (урбанизиране), така и от периферията към центъра. Последното движение се наблюдава в различен мащаб по цял свят, например жители на бивши колонии се насочват към метрополиите в търсене на постоянни доходи и по-добър живот. Българските граждани също участват в миграционни движения като се преместват от провинцията към столицата или напускат страната и се заселват в чужбина.

ВЪВЕДЕНИЕ

В глобален аспект непрекъснато нараства мащабът на миграционните движения, обхващайки всички региони на света. През 70-те години на миналия век международните мигранти са 80 млн. души, а през 2010 г. наброяват 214 млн., отбелязвайки нарастване от близо три пъти¹. По данни на Световната банка за 2010 г. основните приемащи мигранти страни са САЩ, Великобритания, Германия, Испания, Франция и други, сред главните изпращащи страни попадат Русия, Украйна, Турция, Пакистан и Филипините. Значението на международната миграция нараства с развитието на европейската интеграция. През 1993 г. са премахнати вътрешните граници между страните членки, което улеснява движението на хора и стоки между тях. От 2007 г. България е член на ЕС и се ползва в различна степен от възможностите, които най-голямата световна общност предлага. Поради различната степен на развитие на отделните страни и на регионите в тях междурегионалната миграция е обект на активна намеса от страна на Европейския съюз.

Обект на статията е съвременното състояние на миграцията в България. Предмет на изследването са миграционните процеси и отражението им върху икономическото и

¹ Световен доклад за миграцията (2010 г.) – Бъдещето на миграцията: изграждане на капацитет за промяна, МОМ, 2010 г.

демографско развитие на страната ни. Целта на разработката е да ни покаже състоянието на миграционните процеси днес у нас.

Миграцията е проблем, който засяга в голяма степен Европейския съюз. Населението и трудовите ресурси се концентрират в икономически развитите страни, а това забавя растежа по периферията. В тази връзка стратегията „Европа 2020“ преследва три взаимосвързани приоритета:

- „Интелигентен растеж“ – изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации;
- „Устойчив растеж“ – насърчаване на по-ефективна, по-конкурентоспособна икономика;
- „Приобщаващ растеж“ – насърчаване на икономика с високо равнище на заетост, подпомагаща социалното и териториалното сближаване².

За премахване на различията между Севера и Юга и Изтока и Запада и за ускоряване на вътрешната интеграция на общността Европейската комисия и отделните страни членки разработват и прилагат различни програми, например за развитие на селските региони и за укрепване сътрудничеството в трансгранични региони.

1. Теоретични основи на международната трудова миграция

Миграцията е един от основните фактори, обуславящи структурата и размера на населението на дадена територия. Терминът произхожда от латинската дума *migratio*, която означава „преселение“. Това е процес, при който населението променя своето местоположение за различен период от време.

Националният статистически институт определя миграцията като промяна на обичайното местоживееие на лицето. Миграцията е вътрешна, когато лицето сменя обичайното си местоживееие в страната и външна, когато лицето сменя обичайното си местоживееие от страната в чужбина или от чужбина в страната. В контекста на вътрешната миграция, заселване/изселване означава действие, чрез което дадено лице променя своето обичайно местоживееие от едно в друго населено място на територията на страната за период, който е или се очаква да бъде най-малко дванадесет месеца. В пряка връзка с понятието „миграция“ се разглеждат понятията „имиграция“ и „емиграция“.

² Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Роля и приоритети на политиката на сближаване в стратегията „Европа2020“, Брюксел, 2011 г, с. 2

Под емиграция се разбира постоянно или временно изселване, преместване в друга страна, а имиграция е постоянно или временно заселване в друга страна³. Разликата между емиграция и имиграция определя нетната миграция.

Още през 50-те години на XX век са направени първи опити за научно обяснение на международната трудова миграция, но и до днес все още липсва цялостна единна теория на това явление. В основата на анализите стоят **класическа, неокласическа и кейнсианска** концепции на миграционните процеси.

Съществуват определени различия при разглеждане на международната трудова миграция от отделните икономически теории, които се делят на класически и алтернативни.

Алтернативните концепции (Теория за мигрантските мрежи; Теория за миграционните системи; Концепция за транснационалната миграция) разглеждат миграцията като динамичен процес. Те акцентират главно върху изпращащите страни и положителните ефекти, които миграцията може да окаже върху икономическото им развитие.

Класическото изследване поставя акцентите си в разглеждане на миграционните процеси на макро и микроравнище. Причините и мотивите за миграцията се разглеждат на микроравнище, докато на макро ниво миграцията е резултативна величина от различните структурни особености в отделните страни.

В основата на макроанализа стоят Теорията за двойствения трудов пазар, Теорията за световната система и Гравитационният модел. Американският икономист и професор по икономика и политически науки Майкъл Пиоре в края на 70-те години на миналия век лансира **Теорията за двойствения трудов пазар**⁴, даваща по-конкретно теоретично обяснение на миграционните процеси. Анализират се характеристиките на трудовия пазар в приемащите страни. Като непосредствена причина за имиграцията на работна сила се посочва сегментирането на трудовия пазар в индустриално развитите държави и нежеланието на местните работници да заемат работните места в непrestiжния сектор, изискващ масов, неквалифициран труд с ниско възнаграждение. Недостатък на тази теория е допускането, че единствено търсенето на труд в развитите страни стои в основата на миграцията, като акцентът се поставя върху нискоквалифицираните емигранти от страните-донори.

³ Виж по подробно Кирев, Л. Някои проблеми на международната трудова миграция, сп. Народостопански архив, АИ „Ценов”, Свищов, 1995 г., с. 3

⁴ Piore, M. J., *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*, Cambridge, Cambridge University Press, цитирано по Маринов, В. Международната трудова миграция: трудови аспекти. Научни трудове том II, УНСС 2007, с.8

Разглеждайки **Теорията за световната система**⁵, миграционните процеси се анализират в зависимост от разделението на света на център и периферия. Капиталовите и стоковите потоци определят движението на работна сила главно от периферията към центъра. Търсенето на труд в аграрният сектор намалява, в следствие на което се поражда вътрешна, а след това и международна миграция към индустриалните световни центрове.

Миграцията между две крайни точки с отдалечеността и броя на населението им се обяснява от **Гравитационния модел**⁶. Едни от главните приемащи страни са САЩ, Германия и Русия, поради факта, че миграцията е по-силна между по-близки дестинации и обратно.

В микроанализа определящо място заема **Теорията за човешкия капитал**⁷, която се заражда още при възникване на класическата икономическа теория. Миграцията е инвестиция в човешки капитал, която въпреки разходите впоследствие акумулира ползи. Тази теория дава най-широко обяснение за същността на висококвалифицираната миграция. Колкото по-високи са очакваните доходи в приемащите страни и са по-ниски миграционни разходи, колкото по-млад и квалифициран е емигрантът, толкова е по-голяма вероятността за миграция.

Особено внимание сред теоретичните търсения заслужава така наречената **нова икономика на трудовата миграция** разработена от професора по икономика Оуд Старк.⁸ Придържайки се към принципите на неокласиците, концепцията се стреми да обогати анализите с някои елементи като: рационално действащ стопански субект, който има за цел максимизиране на ползата от международната миграция. Миграцията е семейна стратегия, насочена към диференциране на източниците на доходи.

От 80-те години на ХХ век се правят опити за разширяване и по-модерно обяснение на международната миграция. Излизайки от рамките на макро и микро изследването, на мезо равнище международната миграция се представя, като динамичен и непрекъснат във времето и пространството процес, който е предимно социално обусловен.

⁵ Маринов, В. Международната трудова миграция: трудови аспекти. Научни трудове том II, УНСС 2007. с. 9-10

⁶ Маринов, Г., Шиваров, А., Димитрова, В. и др. „Международен икономикс“, ИУ-Варна, изд. „Наука и икономика“, 2013, с.254

⁷ Вж пак там с.254

⁸ Todaro, M., A. Model of Labor Migration and Urban Unemployment in less Developed Countries, American Economic Review, March 1969; Stark, O., J.E. Taylor, Relative Deprivation and International Migration, Demography, 1989, Vol. 26, № 1; Mincer, J., Family Migration Decisions, Journal of Political Economy, 1976, Vol.86, № 5; Stark, O., The Migration of Labor, Cambridge, Basil Blackwell, 1991. Цит. по Маринов, В. Международната трудова миграция: трудови аспекти. УНСС, Научни трудове том II, 2007. с.7

По съществено теоретично обяснение на международната миграция е направено в началото на 90-те години на миналия век, чрез разработването на така наречената **Теория за миграционните системи**⁹. Тя представлява опит за прилагане на системния подход при изследване на въпроса за международната трудова миграция. Трансграничните потоци придобиват определена структура и стабилност във времето и пространството. Миграционната система се определя като група страни, в чиито рамки трайно се обособяват държави на емиграцията и страни на имиграцията, като миграционните потоци между тях имат относително устойчив характер.

Най-популярна сред по новите концепции за миграцията е **Теорията за миграционните мрежи**¹⁰. Тя разглежда връзката между миграцията и социалния капитал, допълващ материалния и човешкия капитал, който насърчава хората към мобилност чрез преобразуване на миграционните разходи, рисковете и увеличаването на очакваната нетна печалба от миграцията.

Концепцията за транснационалната миграция¹¹ е друга съвременна концепция, която акцентира върху това, че международната човешка мобилност е движеща сила на глобализацията, а не само следствие от нея. Акцентът е върху формирането на транснационални социални пространства като изцяло нов социално-структурен, взаимосвързващ елемент между изпращащата и приемащата страна.

Нашето изследване разкрива, че съществуват различия между гледните точки на учените относно миграцията на населението. Някои включват в това понятие както трайното преместване на население, така също и обичайните пътувания, докато за други пътуванията не са вид миграция. По този начин възниква дилемата: да се отчитат ли пътуванията, свързани с работа и почивка, като миграционно движение, или не?

Ако приемем, че миграцията представлява временни или трайни премествания на лица от едно място на друго, възниква проблемът за разграничаване на понятията „временно” и „трайно“. Данните на Националния статистически институт за напускащите и пристигащите в страната отчитат преместването на хора, но не отдават значение на това дали те отиват на друго място за постоянно или за определен период. Това създава известни неясноти пред изследователите.

Като пример ще дадем временната сезонна заетост на трудовите ресурси. В много региони в България и в чужбина възниква сезонна необходимост от работна ръка,

⁹ Маринов, В. Международната трудова миграция: трудови аспекти. Научни трудове том II, УНСС 2007, с.11

¹⁰ Massey et al. "Theories of International Migration: A Review and Appraisal". *Population and Development Review*, 19 (3), 1993, 431-466

¹¹ Маринов, Г., Шиваров, А., Димитрова, В. и др. „Международен икономикс”, изд. „Наука и икономика”, ИУ Варна с.257-259

например в сектора на туризма. Тя е свързана със сезонния характер на извършваната дейност (летният сезон за морските курорти и зимния за планинските курорти). След приключване на активния сезон наетите работници се освобождават и трябва да се върнат в родното си място или да търсят работа другаде. Съществува известна вероятност част от тези хора, които са били наети сезонно, да си намерят работа или друго занимание в региона и трайно да се устроят там. Те ще бъдат отнесени към съвкупността на трайно мигриралите, а останалата част от тях към временни мигранти.

2. Фактори обуславящи миграционните процеси

Миграциите имат значение, както за изпращащите, така и за приемащите трудови ресурси страни. Както всяко друго явление или процес, изследването на емиграцията не може да бъде осъществено без да се определят факторите, които я пораждат, техният характер и механизмите на въздействието им върху интензитета, посоката, продължителността и резултатите от нея. Въпреки че между понятията, “причини”, „фактори”, “условия”, “мотиви” и “предпоставки” има не само лингвистична, но и дълбоко съдържателна разлика, в настоящото изследване ще бъдат използвани като синоними, поне в чисто практическия смисъл на думата. Някои изследователи влагат смисъл на фактори и в понятието “стимули”. Така например за страна, в която са налице много повече изтласкващи (на английски push) стимули, емиграционните потоци са по-интензивни, а страна, в която преобладават силните привличащи (на английски pull) стимули, се явява обект на големи имигрантски потоци.¹²

Определянето на факторите, обуславящи миграцията, дава отговор на въпроса кои са причините, които подтикват хората да емигрират. Миграционните процеси, могат да бъдат породени от причини с различен характер: социално-икономически, природен, психологически, етнически, политически и други.

В зависимост от това къде са формирани може да разделим факторите на две групи: вътрешни и външни. Ако са формирани в приемащата страна – факторите са външни. Обратно, ако са формирани и действат на територията на изпращащата страна, факторите се класифицират като вътрешни. Затова те имат и противоположно значение: ако за изпращащата страна те са с положително действие (например висока доходност), за страната-приемник те ще имат противоположно определение (ниска доходност). Факторите се подразделят на стимулиращи и задържащи, в зависимост от това как въздействат на емигрантите. Те също са с обратен знак на въздействието си –

¹² Вж.: Lee, Everett S. (1966): *A Theory of Migration*. In: *Demography*, 5. Jahrgang, Nr. 1, 1966, S. 47–57; отпечатано също в J. A. Jackson *Migration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969, S. 282–297 (Sociological Studies, Bd. 2)

например високото заплащане в изпращащата страна ще бъде вътрешен задържащ фактор за емиграцията. Но по отношение на приемащата страна високото заплащане в нея би стимулирало емиграцията, т.е. ще има външен фактор.

Към **вътрешните стимулиращи фактори** (формирани на територията на изпращащата страна, влияещи подтикващо по отношение на емиграцията) бихме изброили:

- Политически фактори – политическа нестабилност, неблагоприятен политически климат, липса на строги рестриктивни мерки и други;
- Социално-икономически фактори – липса на добри условия за личностна изява, ниско ниво на здравната система, висока безработица, нисък жизнен стандарт и други;
- Културно-етнически фактори – напрежение между различните култури; лоши културно-етнически взаимоотношения и други;
- Психологични – формиране на ново мислене, нов социално-психологически климат в семейството и други;
- Екологични – недобри природно климатични условия, трудности по обитаването и изхранването. Промените пораждащи емиграцията могат да бъдат внезапни и неочаквани, както е при бедствия като земетресения и тайфуни, а могат да настъпват и постепенно, както например дългогодишният процес на ерозия и деградация на почвата и други.

Към **външните стимулиращи фактори** (формирани в приемащата страна, влияещо стимулиращо по отношение на емиграцията) спадат:

- Политически – наличие на политически свободи, по-добър политически климат, липса на рестриктивни мерки и други;
- Социално-икономически – по-добро заплащане, по-добра реализация, по-висок жизнен стандарт, много добра социална и здравна система и други;
- Културно-етнически – пълна етническо-културна хармония и липса на расови предразсъдъци и други;
- Психологични – високи нива на ценностна система, свобода на духа и мисленето и други;
- Екологични – много добри климатични, почвени и природни условия за живеене и други.¹³

¹³ Виж по подробно Тодоров, Т., Иванов, Л., Петков, П. и др. „Българската емиграция през периода 1995-2005 г.“, Институт за научни изследвания, Свищов, 2005 г. с. 35-36

Противоположностите на вътрешните стимулиращи емиграцията фактори формират вътрешните задържащи мотиви, същото се отнася и за външните фактори.

Статистиката показва, че икономическите фактори пораждаат миграционни нагласи главно в развиващите се страни. Причината е бумът на нарастване на населението (Китай, Индия) и ограниченият капацитет на националните икономики. Недостигът на земя и бедността в много от страните, ниското икономическо развитие са едни от главните предпоставки подтикващи хората да се преселват в търсене на по-добри условия за живот и по-добра реализация. Често преселванията не са индивидуални решения, а по-скоро семейни стратегии с цел подобряване на жизненият стандарт на живот.

Семейната имиграция преобладава в Западна Европа, САЩ, Австралия и Канада. За увеличаване на миграционните потоци особено влияние оказва и образованието. Когато нивото на безработицата в собствената страна е високо, хората с по-висока степен на образование търсят възможности за реализация в други страни. Пример в това отношение е нашата страна.

Политическите фактори създаващи предпоставки за миграция на населението, както отбелязахме по-горе, са наличието на войни, граждански конфликти, държавни репресии, нарушаване на човешките права и други.

Политиката на правителствата в страна-приемник оказва съществено влияние върху миграционните процеси. Емиграцията може да бъде контролирана чрез паспортни ограничения, финансов и военен контрол на границата. Имиграцията може да се ограничи чрез граничен контрол, правилници за влизане в страната и улеснени процедури за принудително извеждане в кратък срок на чужденец извън границите на страната (така нареченото експулсиране).

3. Актуално развитие на миграционни процеси

Вътрешна и външна миграция в България

Стабилизационният процес на българската икономика е бавен и се влияе от множество фактори. Неравномерното развитие на отделните страни и региони оказва влияние върху бизнес сектора, инфраструктурата, доходите, а от там и върху миграционните процеси. В икономически развитите страни се формира дефицит на трудови ресурси, а в слабо развитите икономики е налице излишък от такива.

През последните години се наблюдава голяма вълна на мигрантски мрежа. Войните и природните бедствия принуждават хората да мигрират. Причините за миграционните процеси се коренят в постоянната човешка амбиция за кариера, успех и по-добри условия за живот. С падането на визовия режим границите ни се отварят към

останалите страни от Европа и миграцията към тях се засилва. Последиците от това са намаляване на местното производство и свиване на потреблението. В тази насока България трябва да насочи усилията си към производство на конкурентноспособна продукция за външния пазар.

Определящ фактор за емиграциите у нас е неравновесното състояние на труда и капитала. Неговото значение се подсилва от влошеното икономическо състояние и високата безработица. Основният проблем за емигрантите е възможността да започнат работа след кратък престой в чужбина. Решаваща помощ оказват техни близки, които вече са се установили там.

В настоящето изследване се проследява развитието на вътрешната и външната миграция в България до 2011 г. , когато е направено последното преброяване на населението към 01.02.2011 г. В някои аспекти се анализира и изминалата 2013 г.

При анализа на външната миграция се спираме по-подробно на дела на лицата с чуждо гражданство, пребиваващи на територията на страната ни по региони – данните са от последното преброяване на НСИ, проследяваме и дела на българите, пребивавали в чужбина по страни на пребиваване. Пораждат се въпросите: Запазва ли се тенденцията България да е най-бедната страна по този показател в Европейския съюз? Съществува ли корелация между покупателната способност в страните с водещи икономики от ЕС и стремежа на българските емигранти да живеят и работят в тях?

Вътрешна миграция

През периода 2001 - 2011 г. 379 181 лица са променили своето местоживееие в страната от едно населено място в друго. От всички лица, променили местоживееенето си между двете преброявания, 35.5% са се изселили в населени места на същата област. Останалите 64.5% мигрират извън рамките на областта, в която са живеели преди мигрирането. С най-голям относителен дял от променилите местоживееенето си са заселилите се в областите София (столица) - 32.1%, Варна - 10.8% и Пловдив - 7.7%. Основните миграционни потоци: град-град, град-село, село-град и село-село се формират чрез отчитане на крайните точки на процеса "изселване-заселване". Представа за вътрешната миграция можем да добием от Таблица 1. От таблица 1 е видно, че заселеният брой население в градовете надвишава в пъти заселените в селата. През 2001 г. в градовете са се заселили с 64445 души повече хора, отколкото в селата за същата година. Изселените от градовете също са повече спрямо тези от селата, а именно с 53520 души.

Вътрешната миграция на населението в България през периода
2001 – 2011 г. (брой)

показатели	години										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
градове бр.											
заселени	137976	87831	90442	90381	99089	78054	90916	85473	92674	103735	56221
изселени	132515	84893	109777	93515	102253	72856	101091	73843	89824	101322	63367
нетна миграция	5461	2938	-19335	-3134	-3164	5198	-10175	11630	2850	2413	-7146
села бр.											
заселени	73534	40370	61827	47040	51107	36828	60019	34635	43114	47959	34425
изселени	78995	43308	42492	43906	47943	42026	49844	46265	45964	50372	27279
нетна миграция	-5461	-2938	19335	3134	3164	-5198	10175	-11630	-2850	-2413	7146

Източник: НСИ, www.nsi.bg/bg/content/3058/миграция - към 20.10.2014

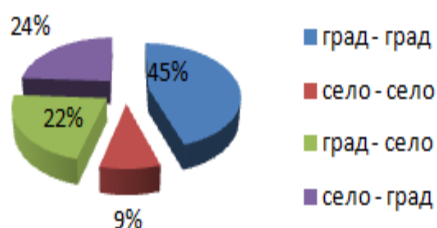
За периода 2001 – 2011 г. се проявява ялната тенденция на спад в заселените и изселените от и в градовете и селата, като през 2006 г. спрямо 2001 г. заселените в градовете са с 59922 души по-малко. Изселените съответно с 59659 души по-малко. В селата са се заселили с 36706 души по-малко, а са се изселили с 36969 души също по-малко, през 2006 г. спрямо 2001 г.

Можем да направим извода, че тенденцията се запазва и през 2011 г. заселените и изселените в/от градовете/селата са близо два пъти по-малко, спрямо същите през 2001 г. Това се дължи на ниската раждаемост, високата безработица и търсенето на по-добър живот в други държави.

По данни на НСИ общия брой на населението за 2001 г. е 7.928.901 души, а 17-то преброяване на населението и жилищния фонд в България, проведено от НСИ от 1 февруари 2011 г. определя 7.364.570 души. Анализирайки вътрешната миграция разглеждаме процентните й стойности по направление.

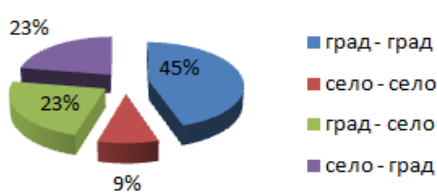
За илюстрация на вътрешната миграция могат да ни послужат Фигура 1 и 2.

Вътрешна миграция по направление за 2010 г в %

Фигура 1. Направление на вътрешната миграция през 2010 г в %

Вътрешна миграция по направление за 2013 г в %

Фигура 2. Направление на вътрешната миграция през 2013 г в %

От данните на НСИ илюстрирани във Фигура 1 се вижда, че през 2010 г. най-голям е дялът на преместилите се от град в град, следван от „село-град”, съответно 45% и 24%. Анализът показва, че вътрешната миграция от град към село е била 22% през разглежданата година, а най-малко са били преместилите се от село в село – едва 9 %. Тенденцията се запазва без съществени изменения и през изминалата 2013 г., когато най-голям дял се пада на преместилите се от град в град 45.5% и от село в град 23.5%. Данните показват, че от градовете към селата са се преместили 21.6%, а от села в села 9.4%.

Външна миграция

При разглеждане на външната миграция правим ретроспекция на чужденците, пребиваващи в България по региони. Също така проучваме лицата, емигрирали от други страни в Европа, от Европейския съюз, от Азия, Северна, Централна и Южна Америка, Африка и Океания.

Представа за относителния дял на лицата с чуждо гражданство, пребиваващи в страната ни към 01.02.2011 г. могат да ни дадат данните от Фигура 3.

Фигура 3. Относителен дял на лицата с чуждо гражданство, пребиваващи на територията на страната по региони, към 01.02.2011 г. в %

От 1 до 28 февруари 2011 г. се проведе 17-ото поред преброяване на населението в демографската история на България. Статистиката сочи, че най-голям относителен

дял на лицата с чуждо гражданство, пребиваващи в България към 01.02.2011 г. са предимно от други страни в Европа (50,1%), следвани от страни членки на Европейския съюз (23%) и азиатските страни (22.9 %). От графиката, структурирана по данни на НСИ, се вижда, че имигрантите от Северна Америка и Африка са с нисък относителен дял, съответно 1,6 и 1,2%, а лицата от Южна и Централна Америка и Океания са с под 1%.

Сред лицата от ЕС преобладават гражданите на Обединеното кралство 2 605 (30.9%), следват гражданите на Гърция - 1 253 (14.8%), Германия - 848 (10.0%), Полша - 819 (9.7%), и Италия - 456 (5.4%).

Граждани на държави от Азия са 22.9% от чужденците. С най-голям относителен дял сред тях са лица от Турция - 32.6%, следвани от гражданите на Армения - 13.9% и Китай - 8.9%. Лица, декларирали, че притежават двойно гражданство - българско и друго са 0,3% от населението на България, които към момента на преброяването са 22 140 души. С най-голям относителен дял сред тях са лицата с българско и руско гражданство - 5 257 (23.7%), следвани от лицата с българско и турско гражданство – 4 282 (19.3%), и лицата с българско и гражданство на САЩ - 1 725 (7.8%).

Към 01.02.2011 г. най-голям е относителният дял на завърналите се български граждани, пребивавали в Русия - 16.1%, следвани от лицата, завърнали се от Испания - 9.3%, Германия - 9.2%, Гърция - 9.1%, Турция 6,4% . Това сочат данните от Фигура 4.

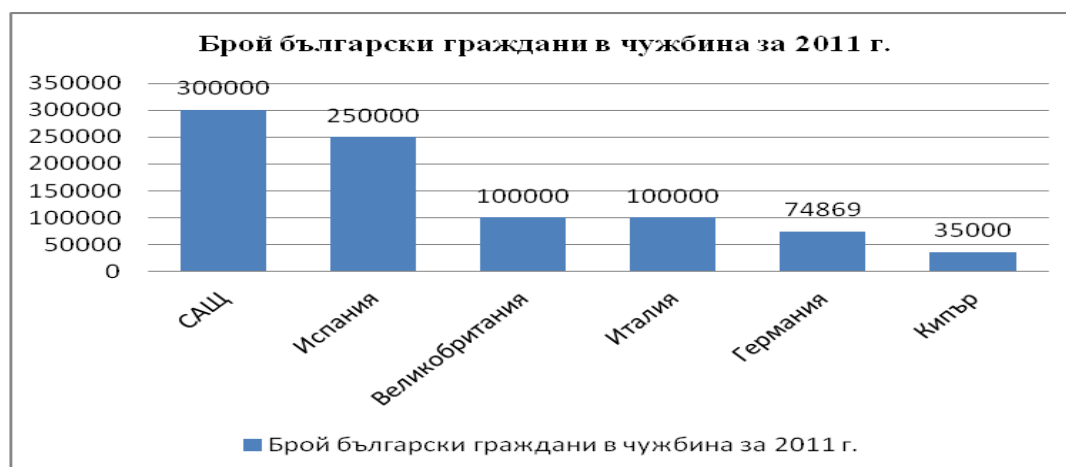

Източник: НСИ, към момента на последното преброяване 01.02.2011 г.
Фигура 4. Относителен дял на българските граждани, завърнали се от чужбина

Данните от графиката кореспондират с процеса на връщане в страната на български граждани в резултат от финансовата и икономическата криза от 2008 г. и показват по-ниска интензивност на миграция към България от страни като Великобритания и Кипър. Нарастващата безработица в Испания и Италия и несигурността в Либия са причина за завръщане в страната.

При съвременният анализ на миграционните процеси от особено значение за изследването е броят на българите зад граница. По данни на МВнР за 2011 г. най голям брой българи зад граница са в САЩ и Испания, съответно 300 000 и 250 000 души,

следвани от тези във Великобритания и Италия с по 100 000, в Германия са се устроили близо 75 000 българи, докато в близкият Кипър 35 000 сънародници. Представа за абсолютният размер на българите зад граница можем да добием от Фигура 5.

Източник: Данните са за 2011 г. по преценка на българските дипломатически представителства, получени от МВнР по ЗДОИ¹⁴.

Фигура 5. Брой български граждани в чужбина

След отварянето на трудовите пазари в Европейския съюз ситуацията е променена. В Испания и Италия безработицата нараства, докато в Германия се търси работна ръка. Германия е страната с едно от най-ниските нива на безработица в Европа и разчита на приток на трудови ресурси отвън, за да запълни свободните работни места.

Ще разгледаме хипотезата за съществуване на корелация между покупателната способност на населението на дадена страна и количеството емигранти от България, които са се установили в нея. Използването на данни само за брутният вътрешен продукт на дадена икономика би изкривило наблюдението, тъй като не отчита каква част от националния доход напуска пределите на страната, където е била създадена. Затова използваме т.нар. паритет на покупателната способност. Паритет на покупателната способност (ППС) представляват съотношения на реални цени в национални валути за един и същ продукт в различните страни партньори, които се агрегират до макроикономическо ниво (БВП) и се използват за превръщане на стойностните показатели от национална в единна валута. Чрез тях се елиминира влиянието на различните равнища на цените в участващите страни-партньори и се приравнява покупателната сила на националните валути¹⁵. За илюстрация на ППС по страни могат да ни послужат данните от Фигура 6.

¹⁴ ЗДОИ – Закон за достъп до обществена информация

¹⁵ Източник Национален статистически институт на България

Източник: по данни на TheGlobalEconomy.bg, Световната банка

Фигура 6. БВП на човек от населението, паритет на покупателна способност в България и страни-основни дестинации за българските емигранти

Статистическата обработка се основава на данни от извадка, което предполага проверка на хипотезата доколко наблюдаваната в извадката зависимост се проявява и в изследваната генерална съвкупност. За целта се проверява статистическата значимост на коефициентите на корелация.

За изчисляване на корелационната зависимост¹⁶ между величините паритет на покупателната способност и брой български емигранти в чужбина сме избрали държавите САЩ, Испания, Великобритания, Германия и Кипър с отчитане на броя сънародници там. Съответните изчисления, направени по данни на Световната банка от 2011 г., са показани в Таблица 2, направени чрез Microsoft Excel посредством функцията CORREL.

Таблица 2.

Корелационен анализ относно паритети на покупателна способност (САЩ и ЕС) и миграционни потоци от България

A	B	C	D			
2		хил.\$	хил.бр.			
3	държави	ППС	Бълг.емигранти	X _Y	X ²	Y ²
4	САЩ	49,90	300	14970	2490,01	90000
5	Испания	31,70	250	7925	1004,89	62500
6	Великобритания	34,80	100	3480	1211,04	10000
7	Италия	34,60	100	3460	1197,16	10000
8	Германия	41,00	75	3075	1681	5625
9	Кипър	31,20	35	1092	973,44	1225
	сума:	223,20	860	191952	49818,24	739600

Извършихме определяне на отношението между двете величини общо за шестте държави чрез линейната функция за корелационна зависимост в Excel: =CORREL(C4:C9;D4:D9). Пресметнатата стойност е 0,53. Това сочи съществуването на

¹⁶ Корелацията е индикатор за силата на линейната връзка между две променливи. Тази връзка не е задължително да бъде причинно-следствена, т.е. стойностите на едната променлива да зависят или да са следствие от стойностите на другата. Причинността може да бъде разкрита само в контекста на конкретните променливи и не се разглежда от статистиката.

умерена положителна корелация между качеството на живот в дадена страна, отчетено посредством паритета на покупателна способност в нея, и желанието на емигранти от България да пребивават и получават доходи в нея. Считаме, че влияние върху получения резултат оказват и неикономически параметри като например административните ограничения за престой и работа на българи в Германия, които отпаднаха в началото на 2014 г. Последни данни сочат, че към 2014 г. техният брой надминава 100 000 души.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През изминалите десетилетия след 1990 г. България се развива като отворена икономика, която търси своето място в Европа и света. Българите имат възможност да получат добро образование в родината си и с това да се развиват като професионалисти в различни области. Този стремеж към развитие поражда вътрешна миграция към столицата и по-големите градове и външна – предимно към САЩ и страни със силни икономики в Европейския съюз.

Анализът на вътрешната миграция показва изключително голямото влияние на столицата като средище на търговски и производствени предприятия, образователни и културни институции. Към административния и икономическия център на България са насочени миграционни потоци от всички райони на страна. В тях участват предимно хора в трудоспособна възраст. Това създава от една страна инфраструктурни проблеми в София и забавя развитието на регионите.

Външната миграция на българските граждани е насочена предимно към Северна Америка и към развитите страни от ЕС. В много случаи мигранти се завръщат в страната, като разполагат с по-голям капитал от своите близки и роднини. Една част от тях са придобили в чужбина по-висока квалификация или образование. Ставайки носители на нова култура и поведение, което ги отличава от околните, те придобиват по-висок социален статут.

Интересът ни е насочен към зависимостите между миграцията и благосъстоянието на страните, привличащи мигранти. За целта посредством корелационен анализ на официални статистически данни се отчита умерена зависимост между паритетите на покупателна способност във водещите икономики и тяхната привлекателност за българите. Трябва да споменем, че освен миграция от България към други страни в по-малка степен съществува и външна миграция към България.

Литература

1. Владимирова, К. Демографски стратегии, политики и програми. София: УНСС, 2007 с.127
2. Иванов, П. Демографската катастрофа – монополи, корупция и регионализъм. Русе: Ахат, 2014
3. Институт за икономически изследвания при БАН. Годишен доклад 2013. Икономическо развитие и политики в България: оценки и очаквания. София: БАН
4. Кирев, Л. Някои проблеми на международната трудова миграция, сп. Народостопански архив, Свищов: АИ „Ценов”, 1995, с. 3-13
5. Маринов, В. Международна трудова миграция: трудови аспекти, Научни трудове том II, УНСС, 2007 с.9-10
6. Маринов, Г., Шиваров, А., Димитрова, В. и др. „Международен икономикс”, ИУ-Варна, изд. „Наука и икономика”, 2013, с. 248-254
7. Марков, О., Икономическо развитие и миграция, сп. „Диалог”, бр.4. Свищов, 2006
8. Мирчев, М. Социална динамика и цивилизационно разслояване – възпроизводство на населението, човешкия капитал и трудовите ресурси в България – София, 2009
9. Славейков, П. Геодемография. София: УНСС, 2012
10. Смит, А. „Богатството на народите”. София: Рата 2010
11. Световен доклад за миграцията (2010 г.) – Бъдещето на миграцията: изграждане на капацитет за промяна, МОМ, 2010 г.
12. Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Роля и приоритети на политиката на сближаване в стратегията „Европа2020”, Брюксел, 2011 г, с. 2
13. Тодоров, Т., Иванов, Л., Петков, П. и др. „Българската емиграция през периода 1995-2005 г.”, Институт за научни изследвания, Свищов, 2005 г. с. 35-36
14. Lee, Everett S. (1966): *A Theory of Migration*. In: *Demography*, 5. Jahrgang, Nr. 1, 1966, S. 47–57; отпечатано също в J. A. Jackson *Migration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969, S. 282–297 (Sociological Studies, Bd. 2)
15. Massey et al. “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”. *Population and Development Review*, 19 (3), 1993, 431-466
16. Piore, M. J., *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*, Cambridge, Cambridge University Press

17. Todaro, M., A. Model of Labor Migration and Urban Unemployment in less Developed Countries, American Economic Review, March 1969; Stark, O., J.E. Taylor, Relative Deprivation and International Migration, Demography, 1989, Vol. 26, № 1; Mincer, J., Family Migration Decisions, Journal of Political Economy, 1976, Vol.86, № 5; Stark, O., The Migration of Labor, Cambridge, Basil Blackwell, 1991
18. econ.bg/Анализи/Съгласувана-политика-за-развитие_Миграцията-и-развиващите-се-страни_la_i.146566_at.4.html - към 01.07.2014
19. Страница в интернет на Българска народна банка <http://bnb.bg>
20. Страница в интернет на Националния статистически институт <http://nsi.bg>